

Officer 1965 – några erfarenheter

av Lennart Uller

Résumé

The capability to handle harsh field conditions was essential for officer training. Only with sufficient field experience could the officer understand some of what Clausewitz had called “frictions”. Although much combat can be simulated, it is argued from experience of the 1974 divisional field exercise “Bergslagen” that only the responsibility of commanding live units gives the officer a true understanding of his foremost obligation – a focus on the fitness of soldiers and equipment. This necessitated strict selection processes and formed the basis of Swedish leadership – exercised through example and not rank. Higher officer training and a career – as in any other profession – demanded vast personal sacrifices with, temporarily, less emphasis on family life. To some extent, elite officer training was respected by industrial leader Marcus Wallenberg and had attracted brilliant intellectuals, such as subsequent generals Carl A Ehrenswärd and Carl-Eric Almgren as well as future university Vice-Chancellor Stig Strömholm. Some of the best brains found their way into serving as officers.

FÄLTMÄSSIGHET VAR EN bas för officersutbildningen. Den grundlades under värnplikten. Därmed skapades förtroget med en del av allt vad Clausewitz benämner som ”friktioner”.

En första månad i fält följde för min utbildningskontingent efter tre månader i kasern. Senare genomfördes ett antal veckolånga bataljonsövningar. Man vande sig vid att utföra sina uppgifter trots primitiva hygieniska förhållanden, avsaknad av sömn och mat, perioder av stark kyla med minus 20-25 grader, dagar av regn och våta kläder. Den enskilde fick tillräcklig förmåga för att förbandet t ex med full ljud- och ljuddisciplin kunde bryta en tältförläggning och inleda förflyttning kl 0400 för att nå utgångsläge för anfall före gryningen.

Fler erfarenheter av fältförhållanden vanns i samband med ytterligare en-två veckors samövningar med förband från andra regementen, avslutningsvis med alla militärområdets bataljoner (motsv) ingående i en stor

veckolång övning under militärbefälhavarens ledning, ofta inspekterad av chefen för armén personligen. I dessa samövningar övades flera befälsnivåer med staber. Det gällde t ex att öva förmågan att, lyhört för lägets krav, beordra en beredskapsgrad som inte tröttade tusentals soldater i onödan, att med god framförhållning nå förbanden med order, se till att artilleriförband blev eldberedda i tid, luftvärnsförbanden gav det luftskydd angriparens starka flyg krävde, broar var färdigbyggda, ammunition framtransporterad och ledningssystemen gjorts tillräckligt redundanta.

Realism gav erfarenhet

De verkliga, reella förbanden, kompletterades ibland med kaderenheter för att skapa en realistisk förbandsvolym för chefer och staber på olika nivåer att hantera – 1 000, 6 000 eller 15 000 soldater. Med dagens teknik och utvecklade simuleringsmodeller når man

säkert mycket längre. Min erfarenhet från Bergslagsmanövern 1974 är dock att man bör vara medveten om vad kaderförband och datorer kan pröva. Att leda förband av kött och blod i fält ger en prägel man inte når full förståelse för ens med sofistikerade spel – än mindre något kan man läsa sig till. Lång, krävande, praktisk erfarenhet spelar en oerhörd roll för att dana en chef. Därigenom lär sig denne bl a att omsorgen om förbandet – soldaterna och materielen – alltid går före omtanken om den egna personen. Vi såg det som en omistlig grund för att utveckla officerens ledarskap.

Det militära ledarskapet har inte utrymme för herremän, bara föregångsmän/-kvinor.

Noggrant urval från grunden

Med bl a dessa krav på den som skulle tillåtas gå vidare i yrket kunde ett visst första urval göras på regementena. De blivande officerskamraterna bedömde vem som kunde vara lämplig att satsas på för fortsatt utbildning. Urvalet var oftast strängt. Vid den efterföljande officerskursen vid Krigsskolan på Karlberg avskiljdes likväl en del, om lämpligheten i något avseende visade sig brista. Kvaliteten förblev viktigare än att nå det antal nya officerare organisationen behövde tillföras. Armén behövde årligen under 60-talet ett årligt tillskott av ca 145 officerare. Karlbergskursen 1964–1965 sades vara den första kurs som efter åtminstone ett decennium av otillräckligt antal lämpliga sökanden nådde detta rekryteringsstal.

Genom att ca 37 500 värnpliktiga årligen inkallades fanns en stor tillgång av förband med chefspositioner på olika nivåer där den unge officeren efterhand kunde utvecklas – icke minst i sitt ledarskap – under varje utbildningsår. Man lärde av misstag, äldre kamrater, liksom kloka överordnade chefer

att öka sin förmåga i att utbilda enskilda soldater och trupp, i att efterhand möta allt högre krav på sig själv och kunna fordra mer av de soldater man hade ansvaret för att utbilda till krigsförband.

Fasthet och anpassbarhet

Den lydnad soldaten måste avkrävas – under ett gott ledarskap – prövades i slutet av 60-talet genom de då uppblående politiska strömningarna. Flertal officerare visade tillräcklig mognad att hantera detta på ett klokt sätt och bestod dessa nya och annorlunda provningar väl. Det indikerar något om kvalitén i rekryteringen och den bakomliggande utbildningen.

Det bör också erinras om att med få undantag uppskattade de värnpliktiga den lika-behandling, oavsett social bakgrund, liksom den ordning och reda de mötte under värnpliktstjänstgöringen. Sådana goda vittnesbörd om vad värnpliktsutbildningen erbjöd uttalades år från år.

Varierande tjänstgöring

Växlingen mellan de efterföljande skolorna (truppslagsofficersskolorna och Militärhögskolans allmänna kurs) och mellanliggande trupptjänst, totalt fyra praktikår, var enligt min erfarenhet utomordentligt väl avvägd. 1960 års befälsordning för armén var mycket genomtänkt, beslutad av kloka politiker och grundad på beprövad erfarenhet. Andra världskrigets beredskapsår hade lagt en fast grund för de krav som måste ställas på en officer. Efter en sålunda genomförd trupptjänst och en teoretisk utbildning om sammanlagt 3 ½-års skolbunden undervisning (också med vissa integrerade praktikinslag) skedde urvalet till dåvarande Militärhögskolans tvååriga högre kurser. Behörig var den som klarat den allmänna kursen tillräckligt väl

– något mindre än hälften. Härutöver fordrades godkända inträdesprov i ett främmande språk – utöver engelskan.

Kravet var att den som potentiellt var avsedd för en högre officerskarriär skulle kunna vara tillräckligt aktiv i militära diskussioner också med t ex tyska eller franska kolleger och kunna läsa en del utländsk militär text. Många genomförde – utan att familjen medföljde (för att man hela tiden skulle tvingas uttrycka sig på det främmande språket) – därför språkstudier med visst löneavdrag under ett par månader utomlands för att klara kraven i språk.

Högre kurserna, särskilt de tekniska, ställde därefter höga krav på studieprestationer.

Höga krav och mycket arbete

En chef för Armélinjen på dåvarande Militärhögskolan (motsv dagens Försvarshögskola) förklarade sålunda i sitt kärva hälsningsanförande de försakelser man måste vara beredd till de närmaste två åren: var man inte beredd till detta var det bättre att direkt återvända till hemmarestamentet och inrikta sig på en annan karriär i yrket.

De högre kurserna krävde sedan decennier arbete långt utöver den schemabundna undervisningen, som regel veckoslutsarbete, åtminstone endera lördag eller söndag, veckolånga perioder av bortovaro från hemmet, främst i samband med ett stort antal fältövningar. Detta var en självklarhet och torde i sig gälla alla studieinsatser som syftar till en framstående, högre karriär – oavsett yrke. Föreställningen om någon slags arbetstidsreglering när man bedrev egna karriärgivande studier var en fullständigt främmande tankegång. Den tid var och en avsatte fick man bestämma själv. Kompensation erhöles genom den senare yrkesutveckling man lade grunden till. Vi uppfattade inte att detta

var något speciellt för officersutbildningen. Samma sak gällde exempelvis för juristutbildningen om man ville få tillräckliga betyg för en tingsmeritering med särskilt högt anseende vid en eftertraktad domstol som t ex Stockholms tingsrätt.

De ovan nämnda fältövningarna utgjorde nödvändiga seminarier i terrängen, vilket krävdes för att kunna fördjupa elevens taktiska insikter. De genomfördes i vitt skilda områden, valda för att eleven bl a skulle förstå taktiskt avgörande faktorer i olika landsdelars skilda terrängtyper och geografi. De krävde omfattande enskilda förberedelser och innehöll, under själva genomförandeveckan, delseminarier och skriftliga arbeten och var sammantaget intellektuellt relativt krävande. Fältövningarnas praktiskt-teoretiska element var nödvändiga för att tränga in i den ytterst svåra och mångfacetterade striden på högre taktisk nivå, fördelningen – ungefär division idag. För småstatens officer var det särskilt viktigt att kunna läsa terrängen och se dess möjligheter och de hinder som måste bemästras – eller kunde utnyttjas för att möta angriparen effektivare. Stormaktsofficeren kunde på ett helt annat sätt förlita sig på överlägsen eldkraft för att förintna fienden.

När man nått en viss förtrogenhet och åtminstone förståelse – för vissa elever skicklighet – på denna komplexa nivå följde några fältövningar på den operativa nivån, militärområdets strid/operationer. Militärområdena omfattade vid den tiden i princip det operativa område inom vilket striden skulle föras för att avvärja en av de, i första hand, fem mer omedelbart möjliga anfallsriktningarna mot vårt land.

Urvalet fortsatte

Efter de högre kurserna utvaldes c:a 1/3-del till en tvåårig generalstabsaspiranttjänst med

grundsyfte att bredda officerens, då omkring 33 år och med kaptens grad, kunskap om armén och Försvarsmaketen. Tjänstgöringen, som förutsatte minst samma uppoffring av tid och krav på skicklighet som den tidigare studieperioden, växlade mellan olika avdelningar i staberna. Flertalet – men inte alla – blev sedan utnämnda till generalstabsofficerare.

Till någon del kan man – särskilt för svenska förhållanden – säga att de högre kurserna var en elitutbildning med därmed förknippade högt ställda krav. Marcus Wallenberg (”Dodde”) uttryckte i ett samtal i augusti 1980 ett erkännande för det ledarskap officersutbildningen – inte minst de högre kurserna – utvecklade. För rekryteringen och officersyrkets anseende tror jag att just karaktären av elitutbildning var omistlig. Det var bl a denna högtstående utbildningstradition som hade lockat giganter, där sådana senare chefer för armén som Carl A Ehrensvärd och Carl-Eric Almgren må nämnas. Att en av universitetsvärldens främste, Stig Strömholm, senare Uppsalas Rector Magnificus, valde

att bli reservofficer vittnar om den respekt den militära utbildningen åtnjöt.

Den attraherade alltså en del av landets elit. Gammaldags status – än mindre en jämförelsevis måttlig lön – kan knappast för dessa personers val spelat en avgörande roll. Gedigenhet och högt ställda krav borgade för den eftertraktade kvaliteten. I en tid utan studiebidrag öppnades också en livstidskarriär som eljest inte varit möjlig för alla. En tidigare koppling till börd ersattes med en djupt demokratisk rekrytering. Var och en erbjöds, precis som i andra karriärsyrken – genom sina egna prestationer – att nå så långt ambitioner och övriga förutsättningar möjliggjorde.

För många elever innebar utbildningen långtgående personliga försakelser. Men – en nödvändig del av landets elit och främsta hjärnor fann officersyrket värt att pröva.

Författaren är överste och ledamot av KKrVA.